

Agáta Lukášková

**České překlady románu *Tereza Raquinová* Émila Zoly
(Czech Translations of *Thérese Raquin* by Émile Zola)**

Diplomová práce Agáty Lukáškové se podle zadání zabývala konfrontací českých překladů románu *Tereza Raquinová* Émila Zoly. V první části se měla zaměřit na charakteristiku tohoto prvního Zolova závažného díla, které vzniklo v souladu s naturalistickými metodami, a dále se měla věnovat nesnadnému uvádění *Terezy Raquinové* do českého prostředí na konci 19. století, kdy byl francouzský naturalismus mnohými domácími literárními kritiky považován za cizorodý a nebezpečný prvek. Pro zajímavost měla práce nastínit recepci románu v ruském prostředí, kam Zolova tvorba pronikla dříve. Druhá část práce se měla zaměřit na analýzu a srovnání překladů *Terezy Raquinové* z různých období, a tím reflektovat vývoj českého překladu v od 90. let 19. století po současnost.

Hodnocení práce

Autorka v úvodu práce konstatuje, že „české překlady [bude] zkoumat jako celek“ (s. 12), že představí „co nejpodrobnější rozbor“ románu z hlediska stylistických a ideově-obsahových hodnot (s. 11), a slibuje zasadit analýzu do dobového kontextu. Tato tři předsevzetí však jsou dodržena pouze částečně.

Diplomantka se pouští do poměrně náročného úkolu, srovnat čtyři překlady. Práci však uniká schopnost jak jistého nadhledu, tak syntézy, jež u tak velkého korpusu analyzovaných textů byla nutná. Ve výsledku tak působí jako soubor výpisků, jež by teprve mohly být inspirací pro hlubší rozbor a komentář.

Práce se zaměřuje na čtyři překlady vytvořené v rozpětí 1892 až 2014, tedy více než jednoho století. Skutečně proto mohla nabídnout i jakousi procházku dějinami překladu. Autorka však nerozlišuje mezi tím, kdy jen ilustruje postup či překladatelskou strategii poplatnou dobové normě, a kdy se zabývá detailem, který prozrazuje individuální přístup daného překladatele. Často chybí i hodnocení, komentář k citovanému řešení – vybrané příklady jsou pouze zařazeny do určitých okruhů.

Práce bohužel neobsahuje bibliografický soupis překladů Zolových děl, ani přesný výčet jednotlivých překladů zkoumaného románu. Chybí nám tedy základní rámec, zásadní informace o tom, zda analyzované překlady jsou všechny, které vznikly, a případně jaký podíl tvoří vybrané texty v celkovém rámci české recepce Zoly a konkrétně tohoto díla, popřípadě jak byl výběr motivován.

Analýza překladů si nevšímá (anebo jen ojediněle v některé z dílčích analýz) všech jevů definovaných v analýze originálu (příznakové užití slovesných časů, ironie a sarkasmus, novátorství textu z hlediska tabuizovaných témat). Každá z analýz má jinou strukturu, což metodologicky znemožňuje avizované srovnání jednotlivých překladatelských strategií. Například překlad Boreckého je celkově charakterizován podle strategie převodu erotických pasáží a scény v márnici. V pozdějších analýzách už se k této problematice autorka práce nevrací. Analýza Melanové je postavena nezávisle na předchozích rozborech. Společné téma pro všechny analýzy je zejména pasáž o překladu „psychologicko-sociologických projevů fyzických znaků“ (popsáno v úvodní části v kapitole „Postavy“, s. 22 až 24), dále je nazývána různě („Termíny“ v analýze překladu Boreckého a Schmitta, „Překlad termínů“ u Sgallové a Štorma a „Překlad vědeckých termínů“ u Melanové). Teoretická část se sice v jednom odstavci zmiňuje o tom, že Zola román pojal jako „fyziologickou studii“, na s. 19 připomíná negativní ohlasy dobové kritiky na tento aspekt

románu, v analýzách pak mluví o „teoretickém úvodu románu“, který však nebyl v úvodní analýze popsán a rozebrán, na s. 91 poprvé zazní, že v kapitole 22 se vysvětluje, jak temperamenty postav interagují, na s. 92 přibývá rozbor „termínu“ „vášeň“.

Nesystematicky působí i to, že dochází pouze k náhodnému srovnání s jinými překlady (u Boreckého někde se Schmittem, na s. 59 a 60 najednou i se Sgallovou a Štormem, u Schmitta zpětně s Boreckým, Sgallová a Štorm jsou porovnáváni s Melanovou, Melanová jen zcela výjimečně se Sgallovou a Štormem).

Komentáře nezohledňují dobovou normu, nebo na ni alespoň neodkazují: lexikum, výrazy jako „sou“, slova přejatá z francouzštiny, plusquamperfektum, přechodníky, slovosled, inverze substantiva a adjektiva u prvních dvou překladů, „bourgeois“ u Sgallové a Štorma – to vše v soudobých překladech nacházíme běžně. Předložená analýza tak jen potvrzuje, a ještě značně povrchně, některé obecné rysy literárního překladu dané doby, ovšem nepodává informace o tom, zda komentované jevy jsou nebo nejsou příznakové, specifické pro daného překladatele atd. Také navázání na DP Tomíčkové je z tohoto pohledu poněkud násilné: ačkoli šlo o snahu vztáhnout analýzu k obecnějšímu rámci, nakonec se ukazuje, že Tomíčková se zaměřila na jevy, které nejsou pro dané dílo příliš relevantní.

Dílčí připomínky

- kapitola 2 „Od romantika k naturalistovi“ – tento vývoj není dostatečně popsán, o Zolovi „romantikovi“ se nedozvídáme nic, nejsou vůbec zmíněny prvky fantastična přítomné v počátcích Zolovy tvorby, o nichž běžně mluví francouzská literární teorie
- s. 13–16 detailní rozklad o spisovatelově dětství a dospívání – nemá v kontextu práce význam, poněkud násilně naopak vyznívá to, že výklad Z. biografie končí okamžikem vydání románu *Thérèse Raquin*. O Zolově vztahu k poezii a malířství (což lze považovat za důležitou informaci vzhledem k interpretaci zkoumaného románu) se znovu dozvídáme na s. 29 a 30
- s. 37 – mluví o strhující kritice z r. 1895, přičemž na s. 34 bylo uvedeno, že v 90. letech byl Zola u nás všeobecně přijímán [kladně]
- s. 47 – „překlad neobsahuje žádné vynechávky“ – tvrzení vychází z pečlivého srovnání celého textu s originálem, nebo jde o postřeh na základě analýzy zmíněných dvou pasáží?
- s. 49 – příklad (dva výrazy v jediné větě!), jenž má dokumentovat tvrzení o „doslovnosti“ Boreckého překladu, není vybrán šťastně – došlo zde k omylu, překlad je chybný („elle allait“ jako „chodila“), nezohledňuje kontext. Podobně nepřesvědčivě zní tvrzení na s. 54 o „nadužívání přivlastňovacích zájmen“ doložené jedním příkladem (!), kde navíc nemáme dostatečný kontext, aby se dala vyvrátit možnost, že jde o záměrný postup se stylistickým účinkem
- s. 50 – tvrzení, že se „mladší“ (není jasné, kteří) překladatelé snaží „zmírnit vědecké pasáže“, se mi zdá být příliš odvážné, nedostatečně podložené. Pokud autorka práce nějaké posuny pozorovala (zde je nezmiňuje), mohlo jít spíše o to, že překladatelé podcenili důležitost těchto pasáží a termínů
- s. 55 – „typickým rysem Zolova stylu je důraz na substantiva“, tvrzení je dokreslené pouhými 4 příklady (ze s. 91 až 115! – jde tedy o jediný výskyt tohoto jevu v rozsahu 25 stran?), navíc takovými, které nepůsobí nijak příznakově, zcela odpovídají nominálnímu charakteru francouzštiny
- s. 69 – u Schmitta se konstatuje, že se „nevyhýbá opakování“ (jev, který nebyl u Boreckého komentován), přičemž uvedené příklady by při potlačení paralelismu znamenaly, že překladatel postupuje nesprávně – proč je tedy zrovna tento jev komentován? Podobně na s. 71 „zdrobněliny“, na s. 75 „popisy přírody“
- s. 80 – dedukce o tom, že Sgallová a Štorm překládali společně, je nevěrohodná. Z faktů (úmrtí Sgallové v r. 1961, vydání textu tiskem až v r. 1966) a z autorčina pozorování (druhá část textu vykazuje znaky jiného přístupu) lze spíše vyvodit, že Štorm po smrti první překladatelky její nehotový text dopracoval
- s. 80 – výčet autorů, kteří se k nám „dostávali zásluhou redakce časopisu *Světová literatura*“ – v odborné literatuře šlo zřejmě o to, že *SL* tyto autory poprvé představila publikováním

úryvků z jejich děl, avšak všichni jmenovaní spisovatelé právě v šedesátých letech vycházeli knižně, a každý se dočkal překladu různých děl. Charakteristika je tedy přinejmenším nepřesná. Tvrzení, že mezi nejoblíbenější autory patřili Balzac, Rolland, Hugo, France a Stendhal, by bylo vhodné ověřit v novější odborné literatuře (Čech, Drsková)

- s. 85 – „svatební scéna“ – proč nebyla analyzována i v předchozích překladech, když je rozebrána zde?
- s. 86 – úvaha o „eliminování“ pojmu „gilotina“ – nepřesvědčivá (ze 4 uvedených příkladů jde ve zdrojovém textu dvakrát o sloveso, které v češtině nemá přímý ekvivalent, v jednom případě je v řešení obsažen „krk“: „riskovat krk“, v jednom výraz figuruje jako „gilotina“), argumentace působí účelově
- s. 86 – „významové vynechávky“ – uvedené příklady nejsou přesvědčivé (viz vepsané poznámky v tištěné verzi práce), chybí srovnání s ostatními překlady
- s. 91 – analýza překladu „termínů“ v pasáži o rozdílných temperemantech – proč není komentován termín „sangvinický“?
- s. 96 – „překlad je poetičtější než originál“ – uvedené úryvky toto tvrzení nedokládají dostatečně, vedle zdůrazněných výrazů věty ve zdrojovém textu obsahují i jiné, které poetický ráz mají, v překladu může jít i o kompenzaci, o snahu vystihnout celkový ráz pasáže; podobně řešení kritizovaná na s. 97 se dají snadno obhájit jako určitá interpretace originálu – důraz na kontrast
- s. 99 – velmi zajímavý postřeh o prosazování rozdílného idiolektu (! – jde možná spíše o zvolenou strategii překladu než přímo o idiolekt?), ale zcela nedostatečně doložený (pouhé 3 příklady a poukázání na jeden morfologický jev jako důkaz nestačí)
- s. 101 – uvedené příklady nepůsobí průkazně, navržené řešení VV ve třetím příkladu je sporné
- s. 103 – kritizované řešení (asyndetické napojení vět) je ale v duchu toho, jak diplomantka zdrojový text analyzovala, na s. 73 u jiného překladatele takový postup mimoto hodnotí kladně?
- s. 104 – opět žádná informace o kvantitě jevu – jde o jediná dvě místa v textu, která diplomantce připadají neobvyklá, nebo o ilustraci častého jevu? Opět je otázkou, zda jde o doslovnost, archaičtější syntax, anebo chybný překlad
- s. 107 – kontrast prvků mluveného jazyka s knižními výrazy, zde kritizovaný jev, však podle analýzy na s. 28 působí spíše jako pokus o vystižení stylového nasazení zdrojového textu, původní znění komentované pasáže zde navíc ani není uvedeno, srovnání s jinými překlady taktéž ne
- s. 114 – „lidové“ výrazy v překladu Melanové (charakteristika zvolených příkladů není konfrontována se slovníkem, jde tedy o subjektivní pocit autorky práce o zařazení lexika!) se vyskytují i v pásmu vypravěče – nejde o snahu překladatelky dát textu určitou patinu?

Grafická úprava, formální stránka práce

Grafická úprava (opravy vyznačeny v tištěné verzi práce) – citované příklady jsou většinou uváděny kurzivou, někdy však ne; názvy periodik a literárních děl – nesjednoceno uvádění kurzivou. Objevují se (výjimečně) nevhodné formulace „správnost [...] metody je však zřejmě třeba brát s rezervou“, s. 20; „text je prošpikován [...] větami“, s. 31; „hra vydržela celkem devět představení“, s. 44. Citace bibl. zdrojů – bez uvedení podrobností (pouze název publikace, s. 12; systematicky neuvádí označení paginace v detailu bibliografického hesla; odkazy na hesla nejsou sjednoceny – viz vpisky v tištěné verzi práce).

Informace se opakují: vydání souboru *Contes à Ninon*, dvakrát na s. 16; pasáž „popisy přírody“ (s. 105) celá zazněla již na s. 96–97 jako „poetické lexikum v popisech přírody“, a další drobnosti – viz vpisky do tištěné verze práce. To spolu s výrazně „vzdušnou“ grafickou úpravou – sice efektní, avšak z hlediska dávkování informací až neúměrně nafouknutou (průměr je mezi 17 a 22 textovými řádky na stranu, často i polovina) nepůsobí dobře.

Otázky k obhajobě

V pozn. na s. 44 je uvedeno, že informace Leščinské jsou chybné – má diplomantka nějaký názor na to, jak k tomu mohlo dojít?

Návrh hodnocení

Ke kladům práce patří komentář dobových ohlasů románu *Tereza Raquinová* v tisku, přičemž nezůstávají stranou ani reklamní texty. Analýza překladu Melanové obsahuje velmi zajímavé postřehy, většina komentářů v této části práce je výstižná a zní zcela objektivně.

Jak bylo uvedeno výše, práce jako celek působí spíše jako první verze výpisků určitých jevů, autorka pouze konstatuje, co v textu vidí, ale až na ojedinělé výjimky citované jevy nekomentuje a nehodnotí, neusouvztažňuje některé obecné rysy literárního překladu dané doby, nezaměřuje se na to, čím je každý překlad výjimečný, jiný, specifický v rámci dobové normy.

Analýzy obsahují příliš málo příkladů, navíc není jasné, zda jsou vybírány náhodně či účelově: nedozvídáme se nic o frekvenci, kvantitě popisovaného jevu. Pokud už je překladovým řešením něco vyčítáno, jde většinou o sporná, obtížná místa. Kritika by zde působila přesvědčivěji, kdyby autorka jednak uváděla přehledně řešení všech překladatelů, jednak nabízela vlastní návrh.

Analýza se měla zaměřit na několik vybraných úryvků z románu, a ty rozebrat důkladně, na nich ukázat, co je pro daný text specifické. Stejně pasáže bylo třeba porovnat ve všech analyzovaných překladech, a tak srovnávací analýzu představit i potenciálnímu čtenáři diplomové práce – jen tak bychom se dobrali alespoň částečně relevantního srovnání přístupů jednotlivých překladatelů. V komentářích bylo navíc nutné jasně odlišit dobovou normu a případné projevy individuálních překladatelských strategií.

V předložené práci hodnotím kladně dílčí momenty, Agátě Lukáškové nelze upřít upřímnou snahu nějak se s velkým korpusem textů vypořádat. Tak náročný úkol si ale zřejmě žádal soustavnější konzultace s vedoucí práce, konfrontaci získaných poznatků s dalším názorem. Výsledný text je, jak jsem ukázala výše (a snažila se popsat v komentářích v tištěné verzi), zajímavý soubor nedostatečně utříděných a nedostatečně komentovaných detailů, závěry analýz neznají přesvědčivě, protože jsou dokládány příklady bez ohledu na jejich kvantifikaci, příklady navíc bohužel působí často účelově.

Předloženou diplomovou práci doporučuji k obhajobě, navrhuji ohodnocení **velmi dobrá – dobrá.**

PhDr. Jovanka Šotolová, Ph.D.
15. 5. 2017